

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2009
FORFATTER:	Sven Arvid Birkeland
TITEL:	Nikolaj Nikolajsen – en modstandsmand fra Sjølund.
KORT RESUME:	En husmand fra Vejstrup, der spillede en afgørende rolle for fangerne i koncentrationslejren Porta Westfalica.

NIKOLAJ NIKOLAJSEN – EN MODSTANDSMAND FRA SJØLUND

AF SVEN ARVID BIRKELAND

Der er nogle af modstandskampens skikkelser, der er kommet til at stå som lysende fakler – ikke blot ved deres indsats, men også på grund af deres holdninger, der fortsat har et budskab til eftertiden. Her skal nævnes Kim Malthe-Bruun, Christian Ulrik Hansen og Morten Nielsen. Men der findes også mange anonyme skikkelser, om hvem der ikke er skrevet bøger, men som hver på sin måde kom til at betyde noget for mange mennesker. De døde under kampen, men hører også til de ”døde, som fortsat lever”.

Blandt disse vil jeg nævne Nikolaj Jeppe Nikolajsen. Indtil han blev arresteret af Gestapo, var han statshusmand i Sjølund tæt ved Skamlingsbanken. Som modstandsmænd var han ”blot” én blandt mange, men som menneske stod han som et lysende eksempel. Han er næppe kendt i offentligheden, og der er ikke skrevet bøger om ham, men hans navn og hans indsats i kz-lejren Porta Westfalica lever i erindringen hos overlevende medfanger fra mange nationer. Han døde i lejren. Hjemme i Danmark sad en enke og fem børn.

Det, der for mig er væsentligt, er dels hans indsats under fangenskabet, dels den pris hans indsats fik for ham selv og hans familie. Denne side af modstandskampen handler ikke om store sabotager, men om den pris, aktørerne og deres familie måtte betale.

Beretningen om Nikolaj Nikolajsen er ba-

seret på optegnelser i Erstatningsrådets arkiv, spredte udsagn i nogle bøger om modstandskampen, brevvekslingen mellem Nikolajsen og hans kone under fangenskabet, som familien har tilladt mig at benytte, samt en samtale med hans søn.

Nikolaj Nikolajsen stammede fra Hovborg, hvor hans bedstefar havde været kromand. Hans far ejede en stor gård, som var udstykket fra kroen. Nikolaj blev født den 16. august 1901, men da han ikke var ældste søn, blev det ikke ham, der kom til at arve gården. Han gik i Hovborg Skole og blev uddannet som landmand på forældrenes gård. Senere læste han til kontrolassistent i Ribe og arbejdede med det i nogle år. I 1924 startede han en vognmandsforretning. I 1927 blev han gift med Johanne. De fik børnene Anne, Else-Marie, Thyra, Tove og Hans. Nikolaj nedsatte sig i 1933 på et statshusmandsbrug i Christiansfeld og flyttede senere i 1940 til et andet statshusmandsbrug i Vejstrup ved Sjølund ved foden af Skamlingsbanken. Nikolaj Nikolajsen var stærkt nationalt præget og af politisk overbevisning konservativ. Han var en overgang formand for Vonsild-kredsens KU og lokal tillidsmand for Dansk Ungdoms Samvirke. Inden for partiet spåede man ham en politisk karriere.

Nikolaj Nikolajsen tilhørte en Frit-Danmark-gruppe. Han havde depot for våben og

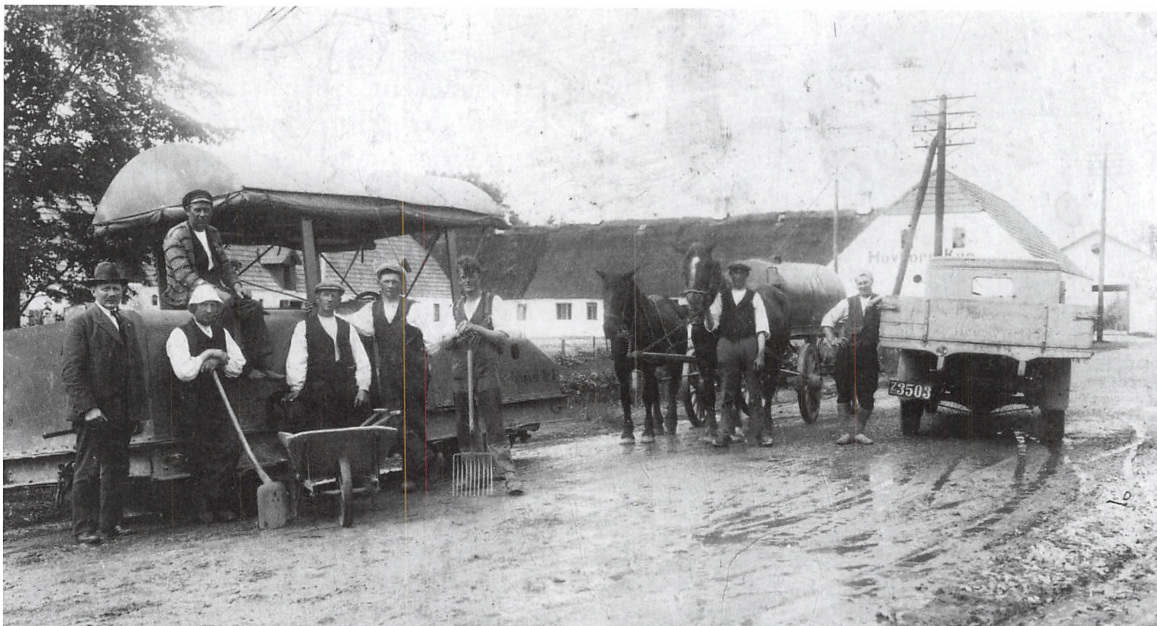
Nikolaj Nikolajsen fotograferet i slutningen af 1930'erne.

sprængstof, der til at begynde med blev tilført ham fra Fredericia gruppen under den daværende leder, løjtnant Lemcke. Depotet blev brugt som fordelingscentral for det sydlige Jylland. Da gruppen i Fredericia blev arresteret ved angiveri fra en arrestant i Kolding, oplyste en af gruppens medlemmer, Carl Hein, at der var våbenlager og sprængstof skjult hos Nikolaj, hvorefter han af Gestapo den 10. de-

cember 1943 blev taget med ud til Nikolaj Nikolajsens bopæl i Sjølund for at påvise gemmestederne. Nikolaj havde dog anet uråd og fået meget flyttet omkring, således at Gestapo ikke fik andet at se end nogle få maskinpistoler samt en del sprængstof, medens der blev reddet en del maskinpistoler, karabiner og ammunition. Trods prygl og forsøg på at brænde ejendommen af ved at sætte ild på noget halm i laden, røbede Nikolaj intet ud over, hvad ovennævnte Hein kendte og havde fortalt.

Sønnen fortæller: Da de kom og arresterede min far, var vi hjemme alle sammen. De kom kørende – vi så de kom i de her prærievogne. Først kørte de for langt, og så pludselig kom de tilbage og kørte ind i gården, og så var vi godt klar over, at der var et eller andet galt. Da tyskerne kom ind i gården, spurgte de efter far, men han var ikke hjemme. Mor blev tvunget til at fortælle, hvor han var, for ellers ville de sprænge huset i luften. Så hentede de far. Tyskerne rodede al halmen igennem for at finde våbnene, men de var ikke inde i laden. De var ikke gemt i kornet, men var gemt udenfor i en vognport, og derude fandt de nogle af dem. Som landmand havde far jo ikke ret mange redskaber. Når han høstede, var det med le, og min mor bandt det så op og stakkede det, og så blev det kørt hjem med hestevogn. Far tærskede med plejl ude i vores lo, og det var den plejl, stikkeren! slog min far med, og så blev han slået i gulvet.

Jeg kan huske fra fars arrestation, at jeg jo ikke vidste noget, men så ham stikkeren, han stak mig en pistol i maven og sagde, at hvis jeg ikke fortalte sandheden, så skød han mig. Sådan en 'bette knejt' på seks år, ham kunne de da bare spørge. Jeg ville da fortælle alt! Jeg

Hovborg Kro, hvor Nikolajsens forældre boede. Foto fra sidst i 1920erne.

vidste jo ikke noget. Jeg anede ingenting. Det siger jo også lidt om, hvad det var for nogle mennesker, de der underlige nogle.

De overnattede, der blev hældt noget halm ind på køkkengulvet, og der sov nogle af vagterne om natten, selvfølgelig efter de havde gennemrodet alt, fordi de skulle finde det hele.

Og så blev de kørt af sted, og siden så jeg så aldrig min far.

Så tog de min far, og jeg kan huske den første jul, der blev der dækket op, vi sad inde i stuen og skulle spise til jul, og der var dækket op til min far også, selvom han ikke var der, så jo, jo, det skulle være, som det altid havde været. Der skulle dækkes til alle.

Jeg vidste jo ikke, at far var med i illegalt arbejde, men min mor vidste det selvfølgelig,

fordi det ikke kunne undgås. Hvordan hun har accepteret, at han var med i det, det ved jeg ikke noget om, men jeg ved, at selv efter min far var taget, var der tit illegale, der boede hos os og fik husly. Jeg kan huske, da de kom med våben, der var blevet kastet ned, da stod der nogle store kufferter ude i vores bryggers. De var blevet placeret sådan, at vi ikke kunne komme ind på toilettet, det var et gammeldags lokum. Ud over det fik vi jo altså ikke noget at vide, kufferterne forsvandt bare igen med de folk, der var kommet med dem. Jeg kan også huske, at vi i julen 1944 havde en illegal boende, for jeg kan huske, at en af de julegaver, han kom til os med, det var et ringspil, som var sådan en hånd, man kunne banke på, så røg der en lille top op, og så kunne man få point. Det kan jeg huske, at vi fik

af ham. Vi fik jo at vide, at det var en onkel, og hvis nogen kom og spurgte, så var det noget familie. Ellers så vi ikke tyskerne ude hos os. Vi så overflyvningerne, og vi kunne høre overflyvningerne, når de kom. En af de store ting, vi unger elskede, det var, når der havde været overflyvninger om natten. Så for vi ud for at finde staniolstrimler. Dem smed englænderne ud for at forvirre tyskernes radar. Mor var ikke glad for, at vi gemte dem, så de blev gemt sådan lidt af vejen oppe på loftet.

Nikolaj Nikolajsens forløb i tyskernes vold blev: Han blev straks indsat i Kolding Arrest, derefter ført til Vestre Fængsel og siden til Horserød. Så blev han ført tilbage til Vestre

Fængsel 19/4-1944 og derfra igen overført til Horserød 28/7-1944. Han blev flyttet til Frøslev 13/8-1944 og derfra ført til Neuengamme og siden til Porta Westfalica 15/9-1944. Nikolaj døde i Porta 3/3-1945.

EN BREVVESKLING

Forløbet under fangenskabets belyses af brevvekslingen mellem Nikolaj og Johanne – så meget, som nu censuren tillod. Brevene giver et sjældent indblik i fangetilværelsen. Brevene fra Nikolaj afspejler en længsel efter de kære og hjemmet og et forsøg på at leve med i de hjemlige forhold og samtidig vejlede konen i de mange gøremål og problemer om-

Gården i Vesterslette som den så ud i 1940erne.

kring et husmandssteds trivsel. Brevene giver et indblik i de vilkår, der blev fangne modstandsfolk til del, og gengives her med datidens og Nikolajs retskrivning:

Staldgaarden 12-12-43

Fra Nikolaj til Johanne og børn.

Jeg maa lige skrive et par Ord til Jer. Jeg har det godt, og det er altsaa helt rigtigt, men det er naturligvis ikke det samme som Hjemme hos jer. Du kan jo nok faa Naboerne til at hjælpe dig lidt. Soen skal jo snart have Grise, det er den 16. Og Kalven skal jo ogsaa afsted,

saa du kan faa Renterne betalt. Mon du ikke kan faa Sogneraadet til at eftergive den personlige Skat. Du selv eller Anne maa hellere betale Hans Rasmussen et afdrag paa det, vi skylder. Hesten er det jo bedst, at Arne Schultz faar tilbage, for den er jo for Ung til, at Anne kan køre med den. Hvis de rykker dig for Frøregningen, maa du jo sige det som det er, at du ikke kan betale, nu tror jeg ikke der var mere denne Gang. Mit Vasketøj skal sendes til: Det Tyske Sikkerhedspoliti. Nu bare frisk Humør. Du maa jo ikke skrive ret mange Linier til mig.

Koldinghus Staldgård i krigens sidste tid. Foto: Kaj Baagø.

Domhuset i Kolding 18-12-43

Nikolaj:

Mørke Skyer tunge Dage
Landet knuger, ej det kuer
Vinter Kulde Storm og Slud
Over Land Bælter raser
Dog vi ved at Vaaren kommer
Solen engang splitter Skyen.

Atter Sommeren sit indtog holder.
Danmark frit det er vort Maal
Danmarks Børn skal sorgløs lege
Som igennem Tusind Aar
Landet bygge Landet værne
Naar det trues i sin Fred.

Danmark nu kalder sin Børneflok
Moder i nød vi staar ved din Side
har Tusind Aars Kamp dig i Knæ,
nej, endnu er vi nok til at stride
maaske skal vi lide maaske skal vi dø,
kun et kan vi aldrig. Danmark svige.

På papir mærket: Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei des SD in Dänemark. Aussendienststelle Kolding 21. Dez. 1943.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn:

Nu lige et lille Julebrev fra mig til jer. Jeg har fået lov til at få en lille Julepakke ca. 2 pund. Vi vil gerne have lidt Stegt Kød fra Saltbaljen, du kan vist ogsaa godt lægge nogle faa Smaakager i (Brunkager). Vi har faaet Smøret, det var dejligt, men vi sparer jo lidt paa det. Jeg har ogsaa faaet Skraatobakken. Anne og Hajse var her ude med. Det var jo vist en Skuffelse for dem, men vi maa ikke modtage Besøg. Julegaverne fra far bliver der jo ikke noget af i Aar, men i kan jo nok hjælpe Mor alle sammen, saa hun ikke faar det for strengt,

og saa skal I jo bare holde Jul ligesom I plejer. Jeg har købt og betalt Juletræ ved August, der kan I hente det. Hils nu alle ogsaa Familien fra mig, Og saa ønskes I en rigtig glædelig Jul op med Humøret. Send min Pibe med og Tobak. Glædelig Jul.

På papir mærket: Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei des SD in Dänemark. Aussendienststelle Kolding. Domhuset 22-12-43.

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Nu lige et forsøg paa at faa sendt en Julehilsen til Jer, vi har lige faaet Aftensmad. Jeg haaber I har det godt det er dejligt at det bliver ved at være Tøvejr, saa tager det ikke saa haardt paa Brændselet. Al den nye Græsmark har faaet Ajle en gang, saa i skal blodt forsætte fra Agerrenden og over mod Peder Andersen. Jeg tror nok at Kummen næsten er fuld, men hvornaar det kan blive kørt ud kommer jo noget an paa Naboerne, det kan blive spændende at se, hvordan en Landmand, der kan blive af dig Mor, men det bliver jo nok ikke helt daarlig, nu skal I fejre Julen akkurat ligesom vi plejer. Jeg gaar ud fra at du vil beholde Anne hjemme til Sommer.

Kære Børn.

Kan I nu hjælpe Mor godt og ikke græde, men trøste hende i stedet for. I er jo snart store og kan jo hjælpe hende med meget, saa hun ikke selv skal gøre det hele. Jeg kommer jo ikke til Elses Konfirmation (men maaske, naar hun skal giftes). Hajse er jo snart en helt lille Mand og kan jo ogsaa hjælpe Mor meget, du er jo den eneste Mandfolk, der er der nu. Pigerne skal jo til Skole. Nu rigtig mange kærlige hilsener til jer alle ogsaa Naboerne. Glædelig Jul alle sammen. Humør i Jer.

Domhuset, 10-1-44.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Hermed mit Vasketøj, hvis du ikke har sendt andet, maa du hellere gøre det, naar Jeg skrev, at du ikke skulde sende andet end det, jeg skrev om, saa gælder det jo ikke Vasketøj og Skraatobak, min tykke Uldrøje skal du ikke sende mere. Jeg glemte at skrive, at du hellere maa bestille Lusernefrø til den Ager ind til Roerne, altsaa i Byglandet. Ellers har jeg ikke saadan særlig paa Samvittigheden, vi læser jo lidt og snakker og kan trods alt blive ved finde paa noget at snakke om. Jeg og Bankassistenten har i fællesskab lavet et Dambrædt. Jeg fandt paa det og stregede Felterne af og Assistenten dekorerede den, den har vi spillet

mange Timer væk med. De fleste af dem er jo lidt øm i Bagdelen, naar vi bliver vaagen om Morgenen, vi har hver et Tæppe, og saa lægger vi Overfrakken over os. Jeg bruger min Jakke at lægge under mig, saa Jeg klarer mig godt og Træskostøvlerne bruger Jeg og Tolderen til Hovedpude. Hvorledes gaar det med Blanka? Banemanden har ligget paa Gulvet og spekuleret, han blev gift 4 Uger, før han blev taget.

På papir mærket: Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei des SD in Dänemark. Aussendienststelle Kolding. Domhuset 30-1-44.

Fra Nikolaj til Jonna.

Ja, det var jo en overraskelse, da jeg fik det

Kolding Domhus med arresten. Foto fra sommeren 1945 af K. Baagø.

Brev om Fars død. Jeg fik det Brev Fredag Formiddag, jeg vilde naturligvis gerne have været med, men det er jo Prisen, der maa betales, og engang kommer jo ogsaa Tiden for mine Forældre, dine er jo borte. Jeg har modtaget Pakken med Skjorten og Underbukserne, Skjorten er vel en af Fars, har du faaet det brev jeg skrev i sidste uge, der stod noget om Ejendommen, du skal bare gøre, som du synes bedst om, og som du tror er rigtig. Kniber det, skal du bare gaa til Sogneraadet, ellers har vi det jo godt, men Bevægelsesfriheden er jo ikke stor, men det er den jo heller ikke for de danske Fanger, hvis du ikke har faaet mit Brev, saa vil jeg gerne have, at du sender en Rulle om nødvendig Silketraad og Synaal, saa jeg kan sy mine brune Bukser, hvis I kan faa en Lommebog eller Kalender til Vestlommen, vil jeg gerne have en. Jeg har i min Skuffe i en af de smaa Bøger et Billede af dig og Anne send mig dem.

Jeg har skrevet til Mor i dag hils Sine, naar hun kommer Jeg mangler et par Frimærker, hvorledes gaar det med det brækkede Ben, hvis du mangler Brændsel, kan du faa ved Kommunen, køb da en ny Lampe.

Vestre Fængsel 24-3-44.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Ja, saa skriver Jeg igen Jeg har skrevet d 8 men den har I vel for længst faaet. Jeg har det godt, vi faar en god Forplejning. Jeg har siddet ene, nu har Jeg faaet en Kammerat, en Restauratørsøn fra Varde, han er 36 Aar, vi kommer godt om ved det. Jeg har ingen Pakke faaet endnu eller Brev. Jeg maa kun modtage hver 14. Dag. Pakken med Vasketøj gaar vist nok igennem Røde Kors. Jeg maa ogsaa kun skrive hver 14. Dag. Jeg har lige været henne og

blive klippet. Jeg var ogsaa dygtig Langhaaret, og saa har jeg faaet et nydeligt Overskæg. Jeg gik næsten tre Uger uden at blive barberet, og saa lod Jeg Overskægget staa. Til Lykke med Fødselsdagen Tove, naar Raadhusklokken slaar 12 i Radioen ønsker Jeg dig Tillykke. Det gjorde Jeg ogsaa ved Hajse. Det er Albert Petersens Fødselsdag i næste Uge, skriv og ønsk Tillykke, det er Østergade. Naar Jeg skriver igen, er Else ude af Skolen, Dydde i den store Klasse, og Hajse begyndt at gaa i Skole, saa begynder Livets besværligheder, den lille størrelse, 7 Aar i Skole det har du godt af, Mors Sukkerdreng. Jeg faar jo skrevet en gang endnu inden Elses Konfirmation. Faa dem i Hovborg til at skrive til Nikolaj i København, saa han kan besøge mig, der er for langt for dig Johanne, og du skal søge om det først på Dagmarhus, det er besværligt, og det varer ikke saa længe, inden Jeg kommer hjem.

Interneringslejr Nr. 1 Horserød pr. Helsingør 6-4-44

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Ja saa er Jeg altsaa havnet i Horserød, vi kom i gaar, og her er godt at være. Det er Træbygninger med større og mindre Værelser, men I kan tro, det er dejligt efter de 4 Maaneder, der er gaaet. Lejren er omgivet af Skov til alle Sider, saa naar vi kommer 5-6 Uger længere hen på Sommeren, saa bliver her dejligt, men endnu er det Vinter, det har frosset 5 Grader her i Nat. Naar I faar Brevet, er det jo snart ved den Tid, Else skal Konfirmeres det bliver jo uden mit Selskab, men saadan gaar det jo saa mange. Min Celle Kammerat fra Vestre sender en Gave til dig Else. Her maa Jeg faa Besøg af dig en gang om Maaneden, din Rejse bliver betalt vist nok 75 Kr. Endvidere kan du

faa Penge til Renter, Skat, Sygekasse og vist nok ogsaa til Sædekorn samt Driften af Ejendommen, det er noget Staten betaler, du skal henvende dig til Mads Schultz om det, og hvis han ikke ved Besked saa er Adressen som I kan henvende jer til Udenrigsministeriets Oplysningsbureau, Bernstorffsgade 17, København V og enten lade M. Schultz eller Lærer Brems hjælpe dig med at skrive. Jeg maa faa Pakke en gang om Maaneden og Breve to, Vasketøj kan kun returneres ved Besøg, og i Pakken maa være Vasketøj samt mine Sko mit nye Tøj og Slik Tobak Smaakager Kiks og 2-3 Pandekager skal Jeg have. 1 stk Vaske-sæbe 2 Pakker Tændstikker Barberblade 10 stk. Ring til Hovborg og Starup-Købmandene, de skal ogsaa af med en Pakke Tobak og skraa til de kan tage det med til dig til Konfirmationen og saa send Pakken efter Konfirmationen. Skriv til Svend og lad ham skaffe dig Hotel til Besøget, der er Rutebil fra Helsingør herud. Jeg ønsker Besøg efter den 16-4 af fru Johanne Nikolajsen, Sjølund.

Vestre Fængsel 8-4-4.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Ja, saa er Jeg kommen til København igen, men det ved I vel, for det blev sagt i Kolding, at Politiet paa Staldgaarden sendte jer et Kort om det, vi kørte i Bil, saa det tog ikke ret lang tid for os, i Kolding var vi jo flere i Celle sammen, men her sidder jeg ene og kukkelurer, jeg har lige vasket Gulv, her er Mosaikgulv, den er nem at vaske, men kold ved Fødderne, saa i kan tro Sivskoene er gode her, jeg skældte ellers ud, da jeg fik dem, men jeg har været glad for dem siden. Træskostøvlerne er ogsaa gode. Jeg har truffet en mand, som jeg var sammen med i Sommerlejren for 2 Aar siden,

jeg kunde ikke kende ham, men saa kom jeg til at nævne Lejren, og saa sagde han, naa det var der, jeg havde set Dem, jeg har kikket paa det Ansigt uden at kunde komme i Tanker om, hvor det var fra. Her har jeg Madras Lagen og to Tæpper at ligge i, men jeg faar vist ingen Haandklæde at tørre mig i, det fik vi i Kolding, men der havde vi ingen Lagen, nu skal du ikke fare til at sende Haandklæde, det kan være jeg faar senere, ellers bruger jeg mit Lommetørklæde, du har jo kun to eller tre Haandklæder, og vi ved jo ikke hvor længe, vi bliver her. Hvad har Holger Koed faaet for Ejendommen, og hvor stor er den, han har købt og hvor langt fra Sinne. Jeg var da godt nok klar over, at det ikke vilde give mere for Koen. Er det ikke Nr. 15 i stedet for 5, vi er i Kontrolforeningen. Ja, Elses Tøj er jo noget dyrere end Annes, men det gaar jo i den Retning, men saa bliver Damen vel ogsaa fin. Det var skammelig I ikke kom ind den Dag, Gamle som vi kalder ham kom ellers farende ind til mig efter Pakke, han var saa flink, han havde Briller paa, men det har vist været en anden I har truffet. Hvad havde Kristian i Næsen. Nu maa du hellere skrive med Posten thi Pakkerne kan blive forsinket. Jeg har ikke flere Frimærker

Jeg har lige faaet Middagsmad og i Dag er jeg mæt. Jeg tror Forplejningen er betydelig bedre her end i Kolding.

Censur? Hvis min Hustru maa sende mig lidt at Læse i, eller Smør og Kødvarer bedes Censuren bemærke det her i Breve til hende maa jeg faa Skraatobak? det er Smør der har størst interesse af Fødevarer kuns ½ pund = ¼ kg.

Censuren svarede (på tysk): Esswaren dür-

fen nicht gesandt werden. Rauch ...erlaubnis kann nicht erteilt werden.

*Interneringslejr Nr. 1 Horserød Helsingør.
Fra Nikolaj til Jonna og Børn. 24-4-1944.*
Dette for at meddele jer, at vi indtil videre ikke maa modtage Besøg, Brev eller Pakke Hjemmefra. Ellers har jeg det godt. Hils alle. Jeg maa heller ikke selv Skrive foreløbig. Du maa ikke sende Brev i Pakkerne. De skal sendes for sig selv. Jeg har modtaget Pakken men ikke Brevet.

*Interneringslejr Nr. 1 Horserød Helsingør
Fra Nikolaj til Jonna og Børn. 24-4-1944.*
Jeg har modtaget Brevene, du har sendt til Vester samt Pakken. Du maa sende Breve hver 14. Dag og Pakke en gang i Maaneden, og Pakken maa være saa stor som I ønsker, men over 10 kg skal I selv betale Fragten, under 10 kg er den Portofri, og du skal bare skrive interneret forsendelse paa Brev og Pakke, ligesom jeg har gjort. Jeg har det meget godt, jeg er lidt forkølet, men vi har Dansk Læge i Lejren, saa vi har let ved at komme under Be-

Nikolaj Nikolajsens børn. Fra venstre Thyra, Tove, Anne, Hans, Else med hunden Bella. Foto fra slutningen af 1930erne.

handling. Ja, nu har i jo Konfirmationen overstaaet, det var jo nok en Skuffelse, at jeg ikke var Hjemme, men saa har Else jo ogsaa faaet en Konfirmation, som hun aldrig glemmer. Det var dejligt at Lys fik en Kviekalv, den er mange Penge værd, og det er nok rart for jer at faa Mælk igen, nu varer det jo ikke saa længe, før Kvierne kælver, saa vil det jo give meget. I kan tro, det er dejligt, at komme ud efter at have siddet inde saa længe. Du skal bare Leje til Arbejdet paa Ejendommen, og ikke tage Nikolaj Nielsen mere end højest nødvendigt, naar du Lejer en af Naboerne faar det ende og bliver bedre udført, og du kan jo blot hæve det, det koster, men du kommer vel herover og ser til mig, selv om det er en lang rejse. Skrab alt hvad du kan overkomme af Tobak og Skraa sammen og send i Pakkerne. Købmændene i Hovborg og Starup maa ogsaa op med noget Smør. Kød og Flæsk maa vi ikke modtage (det er ogsaa helt unødvendigt) derimod Slik og Smaakager. Det er længe siden, jeg har faaet et stykke Kaffekage, en halv, men send det i Papæske. Jeg maa kun modtage Brev hver 14. Dag, saa jeg vil kuns have Brev fra dig (gør opmærksom paa det) dog maa du skrive om Ejendom-

Gården, som den så ud i 1950erne.

men foruden 20 Linier skriv saa paa Brevet Forretning. Der gaar Rutebil 2 gange daglig fra Helsingør.

Vestre Fængsel 21-6-44.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Hermed en pakke Vasketøj indhold 4 Par Sokker et Par Skafter, 2 Skjorter, 2 Trøjer, 1 Underbukser. Jeg ønsker Besøg omgaaende af en af jer. Der kan faaes Tilladelse udleveret på Shellhuset, naar der kommer en herover, der maa modtages besøg af Hustru Børn eller Søskende. Hils alle.

Horsørød 30-7-44.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Saa er jeg atter her. Jeg kom i gaar, men det bliver kuns nogle faa Dage saa skal vi flyttes til Sønderjylland til Frøslev Lejren. Det er dejligt at komme ud igen i Solen og frisk Luft, nu kan jeg snart faa det sidste af Sommeren med og faa lidt kulør i Kinderne. Jeg har det ellers meget godt og er sund og rask, men jeg har tabt 10 pund i 10 Uger, men dem faar jeg jo nok samlet op igen inden alt for længe. Naar I skriver, saa send tallene fra Kontrolbogen med, dem kan I skrive paa et stykke Papir for sig selv og bemærke paa papiret, at det er vedrørende Ejendommen, saa gaar det nok igennem, jeg vil gerne se, hvorledes det staar, skriv Mælkemængde og Smørmængde op, som det staar i Bogen, saa jeg i alt fald for Kviernes vedkommende kan se, hvorledes de staar fra Periode til Periode, jeg vil ogsaa gerne have Fedtprocenten med, det var dejligt, at I har saa meget Hø, det bliver godt at fodre med til Vinter, naa vi faar jo nok Oliekager til Vinter, saa bliver det helt ved det gamle igen, det kan jo blive galt med, at jeg kommer hjem

til Høsten, der er jo ikke længe til, jeg kommer jo ikke før det hele ramler, men det kan jo ogsaa ske ret hurtigt ellers tror jeg nok den største Fare er overstaaet, selv om der jo hurtigt kan ske noget, saa er jeg alligevel af den Mening, at der er relativ Sikkerhed i Øjeblikket. Nu kan du jo hilse alle i Sjølund og Hovborg, at jeg har det godt, det var jo kedeligt, at du ikke fik mere ud af Københavnerturen, det er jo baade vanskeligt og kedeligt at rejse nu, i gamle Dage, da man kunde sætte sig i Lyntoget og komme over paa 6 Timer, da var det bedre og nemmere, men vi kommer jo til at lave den Tur om senere, saa skal vi herop og se Omgivelserne, saa du kan se hvorledes, vi har boet her. Hvorledes gaar det med Hajes Skolegang? er han glad ved det endnu. Hvorledes staar Kornet, jeg haaber Kalken har gjort sin Virkning, det skulle jo kunne mærkes med det samme saa at det staar godt, hvis det da ikke har været for koldt for det. Jeg skal jo nok komme hjem til Jeppes Bryllup, hvis her ikke sker noget uventet, men jeg bliver jo nødt til at have nyt Tøj til det, men det faar vi jo nok ordnet, naar du faar høstet og Korn igen, saa giv Lys 5-6 Pund om Dagen, saa den kan blive i nogenlunde ordentlig Stand, til den skal sælges, jeg skriver om nogle Dage igen, men det faar du nok ikke før sidst i næste Uge, det her forstaar du jo nok, hvorledes er gaaet til, men at du faar den saaledes, skal I skrive om Køernes Ydelse, Mælken er den daglige paa Kontrolbogen, nej, ogsaa den samlede Mælkemængde altsaa fire Rubrikker Fedt % Mælk Smør.

Interneringslejren Frøslev Padborg 14-8 44.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Ja, saa er vi ankommet til Sønderjylland, vi

har haft en god Tur, men den varede længe, men det var fint Vejr hele Turen, en pragtfuld Tur, vejrmæssigt set. Vi bor 9 Mand sammen, men vi kender hinanden fra før og har det godt alle. Adressen er Interneringslejren Frøslev pr. Padborg Barak 5, du maa godt skrive til mig.

Tillykke med Fødselsdagen Anne, hvis du har tid saa prøv at faa Besøgstilladelse, der er to Kilometer fra Faarhus St at gaa.

[På et vedlagt kort]

Kære Jonna Jeg ankom ligesom de var færdig med at spise til Middag, men fik jo ogsaa noget. Raft var rejst men traf saa andre fra Sønderborg og en fra Aarhus som jeg var sammen med i Randers. Nu har jeg set Flensborg.

Nyt brev uden dato og sted.

Fra Nikolaj til Jonna og Børn.

Du kan godt komme herved paa den Besøgs-seddel, som du har, hvis du har tid til det. Du skal tage ned til Padborg og derfra herop, ellers faar du for langt at gaa. Jeg har det godt og haaber at komme Hjem ret snart. Hils alle.

Frøslev 14-9-44.

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Lige et par Ord til Jer igen. Det var hyggeligt at se dig igen, selv om Rejsen var lang og besværlig var jeg meget glad ved det, det var jo Dagen, før jeg begyndte den tiende Maaned. Du maa jo komme igen den 5. Oktober, og selv om du ikke kan komme lige netop den Dag, saa gælder Besøgstilladelsen den første Uge efter den er udstedt. (I disse Dage kan du komme hvilken Dag, du vil). Der er saadan en Spektakel, at jeg næsten ikke kan samle

Tankerne, vi skal rømme Stuen i Morgen og fordeles paa andre Stuer, og saa er der en rend og en snakken, saa det er forfærdeligt. Det er dejlig Vejr nu igen, men Sommeren er jo væk for denne gang, naa der følger vel en ny efter denne, en der bliver bedre. Hils Sara og Peder Pedersen samt Købmand Schultz og tak dem for Tobakken. Send Pakke, og hvis du har Æbler i Haven saa vil jeg gerne have nogle af dem, dem du havde med smagte dejligt. Jeg har lidt Hovedpine i aften, men jeg har faaet et par Piller, saa det gaar nok over, det eneste du skal sende af Beklædning er Strømper ellers er Jeg mest interesseret i Æblerne. Var det ikke en ny Spadersedragt, du havde paa? Jeg syntes den var brun, men helt sikker paa det, er jeg ikke. Jeg kom først til at tænke paa det bagefter. Jeg haaber I har det godt, og du kan vel styre Tøsene. Dydde er vel den værste, men nu kommer jeg jo nok snart hjem, det maa jo komme nærmere for hver Dag der gaar. Hils nu alle.

Frøslev 15-09-44

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Vi er nogle der har faaet Rejseordre, send intet foreløbig.

Tilføjelse bag på brevet:

P.S. Brevskriveren er den 15'ds sammen med ca. 200 kammerater overflyttet til ukendt Interneringssted. De bør søge nærmere Oplysninger i Shellhuset i Kbhvn eller gennem Røde Kors. L.K.

Vesterslette 18-9-44

Fra Johanne til Nikolaj:

Nu fik vi da talt sammen igen efter ni Mds forløb, det var helt rart, men vi kunde have brugt lidt mere end det Kvarter. Det var no-

Johanne Nikolajsen. Foto fra 1960erne.

get koldt i Toget hjem og herhjemme den første Dags Tid, men det kan jo ikke hjælpe, man giver efter, det ved vi jo.... Jeg har solgt 5 Grise til Poul Frølund 40 kr. pr Stk... N. Frølund har pløjet Stubmarken og Anders harvet og tromlet, saa nu ligger det godt. Skal vi sende din sorte Vest og Støvlerne el. Sko, med næste Hold Vasketøj. Hvis der er noget du gerne vil have, saa skriv det lige, saa skal vi nok faa fat i det til dig. Politiet og Røde Kors er på Stationen i Padborg og hjælper de besøgende til Lejren til rette med bil og forskelligt, vi blev godt behandlet ogsaa i Lejren.

[Udateret på en lille kuvert]

Min kære Johanne og Børn. Jeg er sund og rask og ved godt Mod, og haaber snart at høre fra Eder, at alt er godt. De bedste Lykønskninger til Eders Fødselsdag og den har I vel fejret hjemme – De bedste hilsner til alle. Lev vel paa snarlig Gensyn.

Vesterslette 29-9-44

Fra Johanne til Nikolaj:

Jeg fik mit Brev retur fra Frøslev, men sender den igen, da jeg saa ikke behøver at skrive den om. Nu er du saa i Neuengamme. Det var lige ved at slaa Fødderne væk under mig, men det var vel ikke lettere for jer, der maatte afsted. Det var nok ikke gaaet saa let den Dag, vi talte sammen, om vi havde vidst Besked. Nu maa du jo ikke tabe Modet. Røde Kors sender Pakke to Gange mdl. Og jeg søger om Tilladelse hos Varedirektoratet, om at sende lidt til dig. Jeg har mine Oplysninger fra Røde Kors, hvortil jeg har skrevet. Jeg haaber du snart kan sende et par Ord hjem, vi venter jo meget. Jeg ville gerne have sendt en stor Kasse Æbler, men nu gaar det vist ikke. Det var min sorte Spadseredragt, jeg havde paa ned til dig. Den var nypresset kan du nok tænke, jeg skulle jo være pæn, jeg havde ikke set dig i ni måneder. Vi har lige haft Murere i 1½ Dag. Skorstenen var lige ved at falde ned, og Taget har vi faaet tættet og flere Smaating ordnet. Poul Frølund fik alle ti Grise. 40 Kr. pr. Stk., saa har vi nu en lille til os selv, og en der kan slagtes ved Juletid. Soen har været henne igen. Agnes kommer paa Mandag, hun vil være hjemme lidt nu. Hun synes ikke om at være i Vejle. Jeg haaber hun vil være Husbestyrerinde for Jeppe til Vinter. Jeppe var her et lille Smut for kort Tid siden. Jeg

skulle spørge, hvad du syntes, han skulle give for Gaarden. Sine havde skrevet hjem, at han da skulle udbetale 15 eller 20.000 Kr., og Jeppe mener ikke at Svigerfaderen ville hjælpe, saa synes jeg, han skulle forpagte det i fem Aar. Jeppe skulle jo ikke straffes, fordi Tiderne er unormale. Vi ved jo alle, at din Far aldrig har klaret det helt ved egen Hjælp, saa det vil jo blive mer end haardt for ham med de Lønninger han nu skal op med. Han vilde saa gerne have talt med dig inden det skulde afgøres, men send lige et par ord til mig om din Mening, saa sender jeg dem til dem. De har det alle godt. Jeg skal hilse ogsaa fra hele min Familie. Malie sendte lige 50 Kr.

Udateret

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Liebe Johanne und Kinder! Ich kann euch mitteilen das ich gesund bin und dass es mir gut geht. Antwortet bitte in deutscher Sprache. Hoffentlich sehen wir uns bald wieder, ich hoffe das auch ihr alle gesund und munter sind. Herzlichen Grüsse Eure Nikolaj Nikolajsen.

24-10-44

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Meine liebe Johanne und Kinder. Ich bin gesund und bei gutem Mute und hoffe bald von Ihr zu hören, dass alles gut geht. Besten Glückwünschen an Elses Geburtstag, den ich zu Hause gefeiert hätte. Besten Grüssen an alle und lebe wohl bis auf baldigen Wiedersehen. Euch Nikolaj Nikolajsen.

Vesterslette 27-10-44.

Fra Johanne til Nikolaj på tysk.

Lieber Nikolaj.

Dank für deine Karte. Das freut uns dass du gesund und heiter bist. Das sind wir auch alle hier zu Hause. Hast du mein Paket mit Honig und Marmelade bekommen. Ich habe ein par mal an dir geschrieben. Rote Kreuz mitteilt uns wie ihr es habt. Ich habe ein Paket geschickt mit warmes Unterzeug deine Schuhe und ein Tæppig und mer. Wir nehmen Ryben aber die sind nicht gros. Wir leiten Viggo Christensens Ferd einmal in jeder Woche er leih zum gegenteil unseren Wagen. Die Kühe sind noch drausen, das wetter ist ja noch schön. Wir haben das Korn noch nicht gedreht. Wir sollen Vejstruphof Maschinen haben. Ich hoffe sie kommen bald. Wir haben nicht mer Strö. Kristen und Margrethes Kind soll Sonntag getauft werden, sie soll Anne Kristien heisen. Jeppe soll 15 November ferheiratet werden, da seine Svigeraltern Silberhochzeit, von hier kommen keine hin. Maren soll wieder nach Fynen und deine Mutter zu mir. Schmit wurde 70 Jahre Montag. Wir waren da zum frühstück. Ich soll von unsere Nachbarn Grüsen. Schreibt du nicht bald ein Brief, wir warten sehr danach. Mittem November sollen wir ein grosses Schwein slagten. Die herzlichsten Grüsse senden wir dir Kinder und Johanne Nikolajsen.

Vesterslette 27-11-44.

Fra Johanne til Nikolaj på tysk.

Lieber Nikolaj. Vielen Danke für deine Karte zum Elses Geburtstag, es kam d. 18/11. Du kannst dir nichts denken wie froh wir werden. Das ist gut [ulæseligt] guten Mute. Wir haben es gut hier zu Hause wenn wir nun dir hatten. Pass nun gut auf dir selbst dass du nicht geht und friert. Wolte ihr nicht die Par-

kete mit Zeug haben, wir sendten durch Rote Kreuz das schrieben sie gestern.

Ich ging und freute mich dass du jetzt die warme Teppig und warmes Unterzeug hatte. Ich hatte Brief von Wiggo heute. Die sollen Morgen Kontrakt schreiben. Ich weis nicht ob Jeppe den Hof pagten sol oder kaufen. Deine Mutter bleibt bei mir, ich wollte sie gern hier haben ein stück Zeit, aber die reise ist ja beschwerlich in dises Zeit, und es ist kein Warme im Zug. Anne und Else waren in Kolding in letzter Woche. Nun soll du Hans sehen in lange Hosen zur Schule er ist ganz stolz, er hast viel das er Vater erzehlen soll, wenn er wider nach Hause komt. Anne und Thyra spielen ja Klavier. Anne ist flessig, es geht auch ganz gut mit Thyra jetzt. Wir kriegten 4 liter Petroleum diesmal, dass ist vielleicht auch das letzte, da sollen wir wohl nach Kolding vor Weinachten und eine Karbidlampe holen. Heute wurde Hans Sørensens Frau beerdiget, wir schichten einen Krans, Sie starb ganz plötzlich. Ich solte von Wiggo und alle in Hovburg grüssen. Sie haben es alle gut. Sinne schichte ein Hare lezter Woche von Samsø. Clemen hatte viele geschossen. Die herzlichsten Grüse von uns alle. Din Jonna.

27-11 på tysk og en kladde på dansk:

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Nu er det snart Jul. Den anden som jeg ikke kan fejre hjemme. Jeg havde haabet, at jeg denne gang kunne være hjemme, men saadan skulle det ikke gaa. Jeg haaber I har haft en smuk Fest og I faar mit Kort. Haaber at I er ved god Sundhed. Dette samme er jeg ogsaa, og jeg haaber at vi snart maa ses igjen.

3-12 44,

Liebe Johanne! Ich danke dir vielmal für die Pakete mit Honung und Marmelade. Mir geht es wohl. Die Pakete hat mich sehr gefreut. Wahrscheinlich bin ich am Weihnachten nicht zu Hause, aber Ihr sollt sie wie gewöhnlich feiern. Ich möchte die nächste Pakete mit etwas Honung haben. Die Marmelade hat mir gut geschmächt. Ich sende dir und den Kindern die herzlichsten Weihnachtsgrüssen. Nikolaj Nikolajsen.

Udateret

Liebe Johanne und Kinder.

Ich habe euren Brief empfangen, den mir so sehr gefreut hat. Mir geht's wohl und ich hoffe dasselbe für Euch. Jeppe darf nicht zu viel für den Hof geben – das ist sinnlos. Ich habe ein Rote Kreuz Pakete mit Wurst, Butter und Ovomaltine gekriegt. Ich hoffe bald nach Hause wieder zu kommen und wünsche Euch einen frohes Weihnachtsabend. Viele Grüse an Euch alle. Nikolaj Nikolajsen.

Udateret – før jul 1944

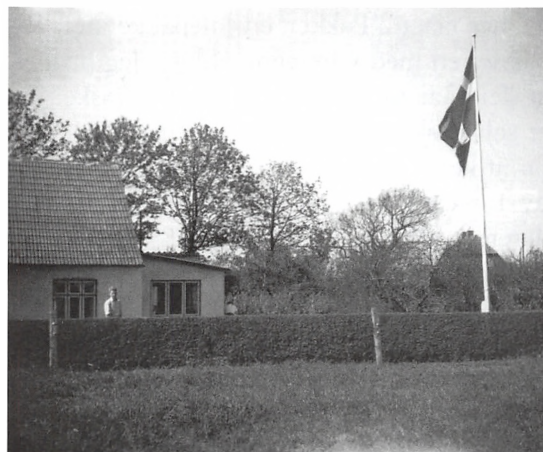
Lieber Nikolaj!

Nun sollst du wieder ein par Worte von Hause haben. Nun ist bald wieder Weihnachten, dann bist du schon ein Jahr weg. Ich hoffe du bist gesund und bei guten Mute. Dann hoffen wir dass du bald nach Hause komst im neuen Jahre. Wir haben es alle gut hier zu Hause. Anne geht zu Gymnastik auf den Mädchenheim. Die Kühe haben die Tuberkuloseprüfen bestanden. Lys soll auf die Slagteri aber zur Zeit haben sie so viele da das sie warten muss. Jenny und Menkort sollen den 15/12 heiraten.

August Andreassen ist mit dem Tochter von Rønhøjgaard verlobt worden. Nun hast du wol Pakete und unsere Briefe bekommen. Ich hoffe wir können ein Paket zu Weihnachten zu dir schicken mit einen guten Weihnachtscigar. Kannst du nicht schreiben wo wir Rüben haben sollen. Dann will Peter Andersen Mist ausfahren, er und Nis haben auch was geflügt, da mehr schön wenn wir zum Winter fertig daran werden können. Anne und ich sollen heute nach Kolding und Zeug zu Thyra und Tove kaufen und Zinsen zu Stine Falk bezahlen. Die Sau kostete 375 kr. Lys soll gern gutes Geld geben da gibt ekstra 12 øre von der Stat. Nun will ich gern dir und deine Kameraden einen guten Weihnachten und neues Jahr wünschen und Fried auf Erde dass Ihr alle wieder nach Hause kommen. Viel Grüsse von alle Kinder und deine Johanne Nikolajsen.

13-1-45

Liebe Johanne und Kinder. Ich hoffe Ihr habt

Vesterslette i 1954. Hans står ved hækken.

ein schönes Weinacht gehabt. Ich bekam ein Paket 24/12. Es war gut und freuete mir sehr, Ich bin gesund und frisch, und ich hoffe dass es auch geht euch gut. Lebt ihr wohl bis wir uns wiedersehen. Grüsse alle und viele Grüsse zu euer selbst. Nikolaj.

4-2-45

Lieber Johanne und Kinder.

Meine neue Adresse ist Arbeitslager „Porta“. Porta in Westphalen. Ich bin immer gesund und beim guten Mute und hoffe ihnen bald zu sehen, sonst muss du selbst die Geldsachen in Ordnung machen mit Kirsten Falck, jedenfalls die Forbereitung machen. Ich warte an Brief und Pakete. Herzlichen Grüsse an dich und die Kinder, dein Nikolaj Nikolajsen.

Meine neue Adresse ist Schutzhäftling Nikolaj Nikolajsen Nr. 50442, Block 80, Arbeitslager Porta. Porta i Westphalen.

Neuengamme 18-2-1945.

Fra Nikolaj til Johanne og Børn.

Jeg takker for Pakkerne. Jeg har i Løbet af 3 Dage faaet 2 Pakker, en Julepakke med Tobak og en med vore egne Æbler. Jeg haaber, at det gaar for jer godt, og at I er raske. Jeg er selv rask. Jeg har lige faaet 4 Breve. Vær rar at købe en god Sogris, da vi maa have en ny i Stedet for den gamle. Svinene bliver dyrere.

Min nye adresse er Arbejdslejr Porta i Westphalen. Jeg er stadig sund og ved godt Mod. Jeg haaber, alt er godt i Hjemmet. Jeg haaber, jeg snart maa se Eder, ellers maa du selv ordne Pengesagerne med Kirstine Falk. I al fald forberede det. Jeg venter paa Brev og Pakke. Min nye Adr. er Nikolaj Nikolajsen

Nr 50442 Blok 80 Arbeitslager Porta til Porta i Westfalen. Arbeitshäftling.

[Vedlagt regulativ]

Afskrift fra Lejren.

Enhver Fange maa i 1 Mnd. 2 Breve eller 2 Postkort sende eller modtage. Et Brev maa ikke være mere end 4 Sider på 15 Rækker og det skal være tydeligt at læse. Hvis ikke faar vedkommende det ikke. Maa godt modtage Pakke men ikke Alkohol. Breve uden Afsender bliver ikke videresendt. Det er tilladt at sende Penge.

18-2-45.

Liebe Johanne und Kinder.

Ich danke für die Pakete. Ich habe im Laufe 3 Tagen 2 Pakete – eine Weihnachtspakete mit Tabak und eine mit unserem eigenen Apfeln. Ich hoffe, dass es Ihr gut geht und dass Ihr gesund seid. Ich bin selbst gesund. Ich habe 4 Briefe soeben bekommen. Kaufe bitte eine gute Sauschwein statt die alten, da wir einen neuen Sau haben müssen. Die Schweine werden teuer. Herzliche Grüsse an euch alle. Nikolaj

Dermed slutter brevene. Nikolaj Nikolajsen døde 14 dage senere den 3. marts 1945, to måneder før kapitulationen.

Brevene giver en side af Nikolajs liv i fangenskabet. Udsagn fra overlevende kammerater supplerer om den store betydning, han fik for medfangerne:

”Et stor lyspunkt i lejrlivet var kammeratskabet... Mine fem Vardekammerater i lejren var alle gode kammerater; men jeg mener med bestemthed at kunne sige, at den der betød mest for kammeraterne var Nikolaj, hus-

manden fra Sjølund...Skønt han ikke talte noget som helst andet sprog end jysk, havde han i kraft af sin åndslivlighed en vidunderlig evne til at komme i kontakt med kammerater af andre nationer... En dag i begyndelsen af vort Portaophold havde han arbejdet i "Store Stolle", og da holdet skulle hjem om aftenen, var der en af russerne, der var så syg, at han næsten ikke kunne slæbe sig hjem til lejren, og så havde Nikolaj omtrent båret ham hele vejen til lejren. Det var den slags, som vi andre måske kunne have gjort over for en landsmand, men i vor forsultne og trætte tilstand ikke over for en vildfremmed russer; men Nikolaj var ikke af dem, der spurgte: "Hvem er min næste"? Den som trængte til hans hjælp fik den.

Jeg glemmer aldrig det øjeblik, da jeg første gang mødte Nikolajsen. Jeg kom gående med madspanden, og han sagde "Go' daw" med et smil af djærvhed og venlighed. Alle kendte Nikolajsen. Han kunne, dødtræt, som han altid var, halvt bære, halvt slæbe en endnu dårligere russisk kammerat hjem fra arbejdet. Der er ikke ét menneske, der har gjort et så stærkt indtryk på mig, som Nikolajsen har. Det er ikke let at bevare det venlige og hjælpsomme sind, når man selv lider, men jeg har aldrig set Nikolajsen i dårligt humør".

"Om hans ukuelige humør hernede lige til det sidste har kammerater, som var sammen med ham, fortalt mig. Men i tankerne følger jeg ham en anden vej: Fra Neuengamme tilbage til hjemmet, hvorom hans tanker altid kredsede. Netop fordi han ... havde så megen livsglæde i sig og så stærk tro på igen en gang at skulle vende hjem til livet, vort eget liv i hjemmet, blev Nikolaj for mange af sine kammerater et pant på fremtiden. Til hans lyse

tro støttede vi andre os, når det var særlig svært at bevare håbet om at skulle gense den normale verden uden for pigtråden.

Han prøvede at lære Gestapo jysk humor: Da en højere Gestapomand engang spurgte ham, hvad han i grunden var anklaget for, svarede Nikolaj: "Åh, a' havde nok for møj' maskinkraft på stedet. Det var jo bare 6½ tønne land med fire køer og en hest. Dertil var 6 maskinpistoler måske lovlig møj'!"

Han kom aldrig tilbage, siger hans kammerater i dag med sorg i stemmen. Men det er kun en ydre sandhed. For der findes noget i de levendes verden som rummer hans længsel efter hjemmet og hans kærlighed til livet. Det er det lyslevende minde. I det kommer han stadig tilbage; og han fører os andre med sig, hvad enten det er i Block 11 eller et andet sted, at vore tanker møder Nikolaj J. Nikolajsen og slår følge med ham ad vejen tilbage fra de dødes rige – ligesom dengang vi havde så hårdt brug for i tankerne at følge med denne

KZ-lejren Porta Westfalica, der var en udekommando under kz-lejren Neuengamme. Billedet viser salen i hotel Kaiserhof, hvor fangerne var indkvarteret. Foto taget af dansk politi i sommeren 1945. Frøslevlejrens Museum.

glade mand bort fra koncentrationslejrens slavetilværelse”.³

”Det må have været ude i Weser Stolle, at jeg første gang lagde mærke til den godt 40-årige mand. Han var stor og stærk; men det var nok det milde blik i hans venlige øjne, der tiltrak sig min opmærksomhed i højere grad end hans fysiske styrke. Der kunne ikke være tvivl om, at han var vant til at bruge næverne, og det kom ikke bag på mig, da jeg siden blev klar over, at han var bonde. Hans øjne tydede imidlertid på, at han havde brugt tiden til meget andet end til at dyrke jorden.

Han talte uforfalsket jysk dialekt og ikke noget andet sprog. Der gik imidlertid ikke mange dage, før han var i livlig kontakt med både franskmænd og russere, som snart fandt ud af, at hos Nikolaj var der hjælp at hente, hvis klippeblokkene blev for tunge, eller Kapo’erne jagede for hårdt på, når tipvognene skulle fyldes i en fart.

Det skulle vise sig, at det var hele den danske gruppe, der trængte til hans hjælp, og som fik den.”

Jørgen Kieler beretter, at efterhånden som Røde Kors pakkerne nåede frem, udbrød der først en misundelse, siden et had blandt de øvrige fanger til danskerne, der blev privilegeret med disse pakker med levnedsmidler og tøj. Til sidst nåede det et klimaks.

”Kapo Schorsch kommanderede de danske fanger til appel ude i gården. Der var kommet en ny Røde Kors forsendelse med madvarer, og pakkerne blev delt ud til overfangerne, som efter at have sikret sig deres afgift trak sig tilbage til et hjørne af gården for at afvente, hvad der videre skulle ske. Kommandoführer Nau og nogle af hans kolleger samledes i et andet hjørne af gården for at afvente forestil-

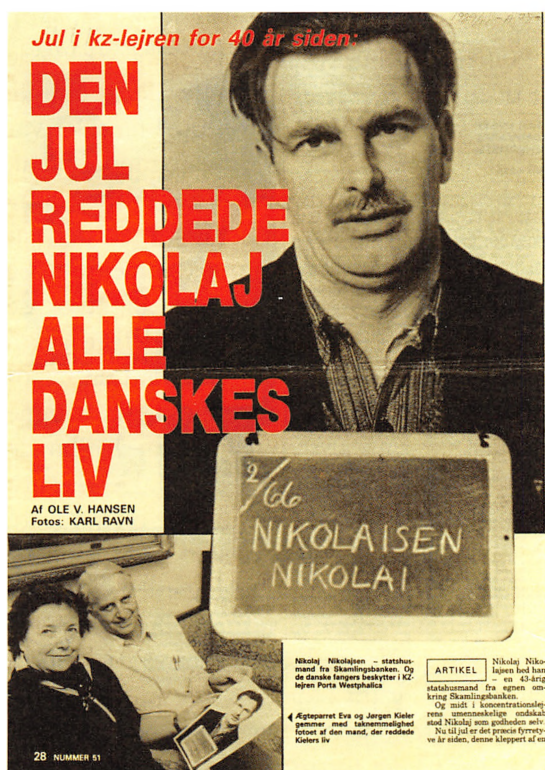
lingen. Der gik ikke mange minutter, før en lille klynge af russiske fanger ovre i den anden ende af gården begyndte at vokse. Den blev større og større og kom nærmere og nærmere, og inden længe så de danske fanger sig stillet over for en fem gange så stor gruppe af sultne kammerater fra 17 forskellige nationer. Deres ansigter lyste af had og sult.

Nu var tiden til den store massakre kommet – det endelige opgør. Vi var alle klar over, hvad der forestod. Da hørte vi pludselig en ung stemme, fuld af angst råbe højt:

”Nikolaj, Nikolaj, kom og hjælp os!”

Ud af klyngen af forskræmte danskere trådte da en høj kraftig mand med buskede øjenbryn og svære lemmer. Med udstrakte arme gik han alene frem mod den menneskemasse, der truende rykkede nærmere og nærmere for endelig at gøre op med den forhadte danske overklasse; men da de så Nikolaj, tøvede de lidt, og da han kommanderede holdt, så lystrede de. Der stod de så og tog mål af hinanden – Nikolaj Nikolajsen, husmanden fra Skamlingsbanken på den ene side og flere hundrede udsultede russere på den anden side. Der var død stille i gården. Henne ved indgangen til den store sal stod de forventningsfulde Kapo’er og ventede på blodbadets begyndelse; men de havde gjort regning uden vært. Der gik et par minutter – de følte som en evighed – så blev vi alle på en eller anden måde klar over, at Nikolaj var den stærkeste. Da han følte sig sikker på, at han havde situationen under kontrol, sænkede han langsomt armene og vendte sig derpå mod sine forskræmte landsmænd med ordene: ”Og så deler vi!”

Nikolaj blev indlagt på reviret i slutningen af februar, og jeg benyttede mig af min skå-

Side fra et ugeblad i 1980'erne, hvor Jørgen Kieler fortalte om Nikolaj Nikolajsen.

ning til at besøge ham. Han havde vist en forudelse om, at det var ved at være slut, og tog det med stor sindsro. Jeg sad ved siden af ham, da han døde den 3. marts. Den russiske apoteker kom forbi og så, at jeg sad og græd. "Ist er dein Vater?" spurgte han. Jeg så op på ham, tøvede lidt og svarede så "ja". For selv om jeg havde min egen far, som jeg elskede og ærede højt, så følte jeg det som en sandhed, at Nikolaj var en far for os alle.

Russeren rystede lidt på hovedet og gik så grædende ud af reviret. Lidt senere på dagen så jeg, at de kastede Nikolajs nøgne lig ud i

gården. Der lå han i sølet uden en trevl på kroppen. Jeg gik hen til ham fordybet i sorg, men pludselig mærkede jeg, at jeg ikke var alene. En efter en kom de fra alle lejrens hjørner, fra Sibirien, Ungarn, Frankrig, Holland, fra alle egne af Europa, og stod ret for at tage afsked med deres far. Mange havde sikkert som jeg en fornemmelse af, at vi var kommet til det afgørende vendepunkt, hvor vor overlevelse ikke længere var et spørgsmål om måneder, men om dage"⁴.

Nikolaj døde 3. marts 1945 kun få uger, før de hvide busser kunne have bragt ham hjem. Hjemme på husmandsstedet havde Johanne allerede siden 10. december 1943 måttet klare hjemmet med fem børn samt passe husmandsstedet. Men hun magtede ikke at tale om manden.

Sønnen fortæller: Nej, snakke om far derhjemme, det var på mange måder tabu. Mor kunne ikke så godt tåle det, og resten af sit liv har hun faktisk taget sovepiller, for hun kunne ikke sove om natten. Så hun tog sovepiller resten af hele sit liv – så jo uden at vi andre måtte lægge mærke til det, for mor var en stærk dame, som ...

Hun ville ikke have hjælp af familien. Jeg kan huske min onkel på min fars side, han var nede og besøge os engang. Mor havde ingen penge, og han havde så tilbudt hende nogle penge. Det ville hun ikke have, så da han gik, stak han mig 500 kr. Dem kan du give din mor, sagde han, når jeg er gået. Så var hun jo nødt til at tage dem. Ellers så fik vi jo navnlig hjælp fra mors familie. Det var mest i form af naturalier. De avlede kartofler, og de havde tørv, så brændsel det fik vi faktisk kørende på en lastbil. Det skal dertil siges, at de tørv vi fik, det var ikke de dårligste. Der blev lavet

mange tørv dengang, som var temmelig tunge, fordi der var meget jord i dem. Tørv skal jo gerne være lette, hvis det skal være godt, og de der var skåret, de var jo de bedste. Så det var sådan nogle vi fik, og så havde de mange kartofler, så hver gang der kom nogle derfra, så havde de altid en sæk kartofler med.

Som person var min far mægleren på mange måder. Der var en nabostrid mellem to naboer, som boede lige over for hinanden; det var vores nærmeste naboer, og de var blevet uvenner over, at en hest engang var løbet ind i haven det ene sted, og havde jokket en hel masse ned. Man er jo stolt, og det vil man jo i hvert fald ikke indrømme. Selvom de delte mælkebord og skiftedes til at sætte det i stand, så kunne de altså ikke snakke sammen mere. Da det ene par havde sølvbryllup, var min far henne og få fat i det andet par om, at de skulle være med til at lave æresport, og så måtte de jo med ind, og så var der ligesom blevet glattet ud, så kunne de pludselig tale sammen. Det resulterede også i, at begge parter, mens min far var indespærret, høstede vores korn og hø osv. Det hjalp de min mor med. Mor havde jo på det tidspunkt ingen hest, det fik vi først efter krigen, for far plejede altid at låne sig frem, og vi lånte heste, når der skulle laves noget i marken.

Min mor besøgte far et par gange i Frøslevlejren, men det var ikke rigtigt nogen succes. Den ene gang, da nåede hun ikke derned med togene, inden besøgstiden var forbi, og den anden gang, havde de ligesom svært ved at snakke sammen, har jeg ladet mig fortælle. Det blev ikke det gode møde, de havde håbet på – mor havde håbet på. Jeg tror, at det var fordi – mor havde jo passet det hele, og far

havde måske villet blande sig lidt for meget i, hvordan driften skulle være. Mor snakkede ikke meget om det, hun ville aldrig omtale det sidste møde hun havde med far. Det var tabu. Jeg har ligesom ad omveje fundet ud af, at det ... Jeg tror, at min søster Anne skulle have været med den ene gang, men det var der hvor toget så ikke kunne komme frem, og de ikke nåede derned til den tid, hvor de skulle være der, så var det bare ærgerligt, så måtte de køre hjem igen. Så kom min far til Staldgården, og der kunne man måske somme tider komme til at snakke med far. De havde sådan en gård, som fangerne gik i. Der var nogen, der somme tider fik snakket med nogen; de råbte gennem hækken. Min mor var aldrig derude, mens far sad i Staldgården. Der sad han jo heller ikke så forfærdeligt længe, så kom han til Vestre Fængsel, og så røg han til Horserød, og fra Horserød røg han så ned i Frøslevlejren, da den var ved at blive bygget. Han var på det første hold.

Der havde jeg en meget speciel oplevelse, for en gang, hvor vi var nede og se museet, så vi et brev, som det første hold havde skrevet, og der var min fars underskrift på. Det er sådan en lidt speciel oplevelse at få, men det der undrer mig mest, når man kommer ned til Frøslevmuseet, det er at mange af de udstationslejlere, de er ikke markeret på det kort, de har over koncentrationslejlere. Jeg kunne finde Neuengamme, men jeg kunne ikke finde Porta Westfalica, den var ikke afmærket. Far kom så til Neuengamme, og blev så forholdsvist hurtigt sendt videre til Porta Westfalica, hvor de så var minearbejdere, og skulle lave en fabrik til Philips, der skulle flyttes ned i nogle minegange. Nu er de er fuldstændigt muret til. Min yngste søn har været nede

og se det. De gik op på rådhuset for at høre, hvor det var, og fik at vide, at det havde der aldrig været. Det er jo ellers forbudt i Tyskland at nægte det. En ung pige på et turistbureau, de gik ind på, sagde, at hun havde godt hørt, at der var et eller andet, men hun vidste ikke noget om det, og hun kunne ikke finde noget om det. Min søn købte en bog og så, at indtil 46-47, var der ingenting skrevet om Porta Westfalica. Han gik så ind på en restaurant og spurgte nogle af de gamle, der sad derinde. Så kom der en kone hen og sagde, jo det er rigtigt nok, jeg serverede der. Jeg var ansat der, og så fortalte hun, hvor det var, og så gik Bo derhen for at prøve at finde noget af det. Så kom hun råbende, "Løb"! Og han løb, og så kom der nogle mænd løbende ned af gaden efter ham, så han sagde, at han aldrig var kommet så stærkt ned i bilen og kom væk, så det er ikke sådan lige bare at spørge efter.

Da han kom, troede han måske, at der var et mindesmærke, men det var der ikke. Der er ikke noget som helst, som markerer, at det har været der til trods for, at de her fanger gik gennem byen og floden til bjerget på den anden side. Nej! Men der er altså nogen, der ikke rigtigt vil kendes ved det.

Jeg har ikke været der, men vi har snakket om, at vi altså skal derned og se det. Jeg har aldrig været god til at rejse. Vi har været i Vostrup, Tejs som bor derude, han var på Østfronten med Frikorpset og blev såret og kom hjem derfra. Han holdt jo hårdnakket på, at der aldrig havde været koncentrationslejre, der havde aldrig været nogle jøder, der blev dræbt. Mit ældste barn spurgte ham så "hvor døde min farfar så?" Det kunne han så ikke rigtig svare på.

Hjemme snakkede vi aldrig om min far.

Kan du huske, da I fik at vide, at din far var død?

Jeg kan huske, at jeg var i skole, og da jeg gik hjem fra skole, da kunne jeg se, at alle flagede på halv. Og da jeg kom hjem, da sad min mor inde i køkkenet og græd. Der var kommet en, jeg tror, at det var min farbror, jeg kan ikke huske, hvem af dem, det var med sin familie, de sad og trøstede hende. Om det

Nikolaj Nikolajsens gravsted på Vejstrup Kirkegård.

har været brevet fra Røde Kors, der var kommet dengang, det er jeg ikke klar over, fordi jeg har bare ladet mig fortælle, at vi ventede, at vi mente, at far var med de hvide busser hjem, og det var han ikke.

Hvornår fik I jeres fars kiste hjem?

Det fik vi i 47, og der fremgår også af de papirer du får med. Der er en hel masse om det. Der blev kort efter holdt en mindegudstjeneste for far, for de vidste jo ikke, at hans kiste senere kom hjem. Først i 1947 kom far så hjem. Han var jo blevet begravet sammen med en anden, de havde ligget to i hver kiste, men de blev begravet med et skilt, så man kunne se, hvem der var hvem, så vi ved, at det er min far, vi har fået hjem. De vidste også inden for det areal, der lå danskerne begravet, så jo....

Så kom de hjem der....

Men ville din mor senere i livet godt tale om det?

Nej. Aldrig. Hver gang vi sådan begyndte at snakke lidt om det, så blev der lukket af. Vi kunne ikke komme til at snakke om det. Og indbyrdes havde vi også svært ved det, indtil min mor døde. Jeg ved ikke, om det ligesom lå i luften, at det gjorde man ikke...Nej.

Men nu kan I godt?

Ja, nu kan vi godt. Nu snakker vi meget om det. Og diskuterer og finder fælles minder og nogen fortæller noget, de husker, og så videre. Så derfor kan vi nu godt snakke om det, men dengang kunne man altså ikke. Så at få mor til at fortælle, hvordan hun havde det, hvordan hun oplevede det, nej, det kunne ikke lade sig gøre.

Var din mor med til nogle af de arrangementer, der blev lavet i Mindelunden?

Ja. Ja, det var hun. Jo, der var hun altid

med. Hun var også med inde og vidne imod stikkeren i sin tid.

Brinkmand?

Ja, i København. Hun var inde og vidne et par gange i retssagen mod ham. Så jo, det var.... nej ellers så ved jeg som ikke rigtigt. Derhjemme havde mor jo nok meget svært ved at få det til at hænge sammen økonomisk, fordi der fik hun jo ingen hjælp. Efter krigen fik mor jo hjælp.

Der var ikke noget socialhjælp?

Nej, nej nej. Hun fik at vide, at det havde hun jo selv rodet sig ud i. Det var jo den officielle forklaring, altså han var taget at tyskerne, og han havde gjort noget, han ikke måtte, så det måtte vi så selv tage følgerne af.

Men efter krigen?

Efter krigen fik hun enkepension, og så fik hun to gange om året hædersgave fra Frihedsfonden, og vi fik hvert år fra Frihedsfonden i Kolding en julepakke til min mor. Jeg kan også huske efter krigen på et eller andet tidspunkt fik vi amerikaner pakker. Amerikanere havde samlet ind til de her fattige danskere, og der fik vi så en pakke. Jeg kan huske, at jeg fik et slips og noget plastik, skibe, sådan nogle små krigsskibe i en form for plastik.

Frihedsfonden hjalp med jeres uddannelse?

Ja, både min søster og jeg fik studiestøtte, og for mit vedkommende var det 3.000 kr., hvor meget Else fik, det har nok været nogenlunde det samme. Anne fik ikke. De to andre fik heller ikke, for de havde jo ikke udgifter i forbindelse med deres uddannelse. De var jo sygeplejersker, der fik man jo løn, så de har ikke fået noget, så det er kun Else og mig, der har fået.

Hvordan så din mor på tyskerne og Tyskland, ved du noget om det?

Mor var ikke tyskfjendsk. Når tyskerne, de her arme soldater de kom ind, når de kom forbi, og vi havde somme tider kærnet smør selv, jamen så fik de et glas kærnemælk, og de fik også af og til en madpakke med. Som mor sagde, de kunne jo ikke gøre for det!

Hvordan har du det selv med tyskerne i dag?

Jeg har det sådan set godt nok med tyskerne, for jeg mener, det er let at være bagklog, det er let at fordømme. Mange af dem har jo også redet med på en bølge, og de har jo lukket øjnene, og de vidste jo også godt, at gjorde

de ikke, som der blev sagt, så ja, så blev man jo bare skudt eller sat i koncentrationslejr, det har heller ikke været let at være tysker.

Når du kender den store pris, din far betalte, synes du så, at det var indsatsen værd, at han gik imod tyskerne?

Ja, det mener jeg.

Tror du, selv du kunne have gjort noget lignende?

Det vil jeg tro, det vil jeg tro, men det er jo svært at sige i dag. Men i hvert fald så snart jeg kom hjem fra soldatertjeneste, så meldte

Gården i Vesterslette, som den ser ud i dag.

Nikolajsen-gruppe efter befrielsen. Fra venstre lærer Carsten Brems Hansen, cykelhandler Chr. N. Jensen, gårdejer Anker Nissen, maskinfabrikant Carl Jensen, proprietær Erik Juhl og uddeler Johannes Hansen.

jeg mig i hjemmeværnet, fordi jeg har altid været af den indstilling, at Danmark skulle forsvares.

NOTER

1. Stikkeren var Peter Karl Brinkmand jf. Birkeland, Sven Arvid: "Taget af tyskerne. Danskere i 2. Verdenskrig". Gyldendal. 2007. Og: "I krigens kølvand. Danske skæbner efter 2. Verdenskrig". Gyldendal. 2009.
2. Henning Schlanbusch: 'Erindringer' og 'Døde, som lever'. I: Redlich, Carl Aage (red.): "19. September. 12 Politimænds Beretning om Opholdet i de tyske Koncentrationslejre." Samleren. 1945.
3. Niels Jørgensen: "På det tyske slavemarked. Dansk journalists oplevelser i tysk koncentrationslejr". Arnold Busck. 1945.
4. Jørgen Kieler: "Hvorfor gjorde I det?" personlige erindringer fra besættelsestiden i historisk belysning. Gyldendal. 2001.
5. Om fund og hjemtransport af danske modstandsfolk, døde i tyske kz-lejre, se: Birkeland, Sven Arvid: "I krigens kølvand. Danske skæbner efter 2. Verdenskrig". Gyldendal. 2009